

De Oostenrijkse Habsburgers in de Nederlandse kranten 1853-1955

Imke van den Brand
4348567

15 januari 2016

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
Gebeurtenissen en thema's in de Nederlandse kranten.....	7
Ontwikkelingen in berichtgeving.....	11
Objectiviteit van de kranten.....	18
Conclusie.....	20
Literatuur.....	20

Inleiding

“Mir bleibt doch gar nichts erspart auf dieser Welt”¹

Dit was de reactie van de Habsburgse keizer Frans Jozef (r. 1848-1916) toen hij het bericht vernam dat zijn vrouw, keizerin Elisabeth, was vermoord. Het was, na de executie van zijn broer Maximiliaan en de (zelf)moord van zijn zoon en troonopvolger Rudolf, het zoveelste onheil dat hem tijdens zijn vijftigjarige keizerschap trof. Keizerin Elisabeth werd vermoord op 10 september 1898, enkele maanden voordat de keizer zijn gouden jubileum zou vieren. Later zou blijken dat dit nog niet het einde was van de reeks noodlottige gebeurtenissen gedurende zijn heerschappij. Zestien jaar later zou ook de nieuwe troonopvolger, Frans Ferdinand, doodgeschoten worden, waarmee het startschot werd gegeven voor de Eerste Wereldoorlog. Deze oorlog betekende het einde van het Oostenrijkse keizerrijk, iets wat Frans Jozef zelf niet meer zou meemaken, aangezien hij in 1916 stierf.

Al deze gebeurtenissen leidden tot de nodige media-aandacht. In de 19^e eeuw werd in de Dubbelmonarchie veel over de Habsburgers geschreven, al was het door de strenge censuur moeilijk om kritiek te uiten. Ondanks deze censuur probeerde de Oostenrijkse pers in de kranten zoveel mogelijk uiting te geven aan de eisen en verzoeken van het volk. Toen keizerin Elisabeth herstelde van een langdurige ziekte berichtte de Morgen-Post dat het volk blij was met het herstel van de keizerin en dat het hoopte dat de keizerin zich nu in zou zetten voor het herstel van het land.²

Een van de meest besproken personen uit de dynastie was kroonprins Rudolf. Het keizerlijk huis werd sinds 1889 achtervolgd door het mysterie rondom zijn dood. Hoewel de regering, na eerst opzettelijk verkeerde informatie gegeven te hebben, bekendmaakte dat Rudolf overleden was door zelfmoord, bleven er nog lange tijd veel mensen die niet in deze verklaring geloofden. Er werd, en wordt, veel gespeculeerd over theorieën over mogelijke doodsoorzaken. Dit komt mede omdat het motief van de zelfmoord niet bekend is (gemaakt).

Verder werd er veel gesproken over keizerin Elisabeth, de vrouw van keizer Frans Jozef. Door haar uitzonderlijke leven en persoonlijkheid ontstond er al snel na haar dood een mythe rondom de keizerin. Dit uitte zich onder andere in vaak sterk geromantiseerde films, zoals de beroemde Sissi-trilogie, die tegenwoordig nog jaarlijks uitgezonden worden, en in de vele romans die over haar verschenen zijn.³ Al tijdens haar leven was keizerin Elisabeth een veelbesproken persoonlijkheid. Haar uiterlijk was legendarisch: *“de sprookjesachtige schoonheid van de keizerin van Oostenrijk werd over de gehele wereld verkondigd”*, schrijft historica Brigitte Hamann hierover.⁴ Haar aparte levensstijl, waartoe haar obsessie voor haar uiterlijk en haar vervreemding van het Weense hof behoorden, werden breed uitgesmeerd in de pers. Het verhaal over haar ongelukkige leven werd al snel, zelfs tijdens haar leven, in heel Europa verspreid.

Ondanks de vele geruchten, die over de keizerin de ronde deden, was ze populair bij het volk en werd ze overal graag gezien. Vooral bij het Hongaarse volk was zij geliefd. Toch blijkt niet iedereen de Oostenrijkse keizerin te hebben gemogen. Binnen hofkringen werd de keizerin weinig bewonderd, zoals blijkt uit Hamann's boek *'The Reluctant Empress'*. Toen Elisabeth trouwde met de keizer van Oostenrijk waren de adellijke kringen aan het hof hier niet blij mee en hadden zij veel kritiek op haar en haar voorouders. Haar grootmoeder aan vaders kant kwam niet uit een koninklijke familie, maar behoorde tot de hoge adel. Hierdoor stond de keizerin niet boven de adel, maar was ze één van hen.

¹ Geciteerd in: Egon Caesar Conte Corti, *Elisabeth, die seltsame Frau* (Salzburg, 1934), 517.

² Brigitte Hamann, *The reluctant Empress* (New York, 1986), 115.

³ Lucas Zandberg, *Mijn leven is van mij* (Groningen, 2015).

⁴ Brigitte Hamann, *Sissi* (Keulen, 1998), 40-47.

Volgens velen was Elisabeth niet goed opgevoed en had ze in de maanden na haar huwelijk maar weinig bereikt. De eigenschappen die ze moest bezitten, bezat ze niet. Haar dansvaardigheden waren niet goed en ze kende het hofprotocol niet. Ze stond buiten de adellijke kringen en was daarom voortdurend blootgesteld aan de kritiek en hoge eisen van de adel.⁵

Ook andere leden uit de Habsburgse dynastie waren niet altijd even populair. Vanwege de oorlogen die Frans Jozef gedurende de eerste jaren van zijn keizerschap voerde, ging de staat failliet en werden de belastingen verhoogd. Dit leidde tot ongenoegen bij de bevolking. Daarnaast probeerde de keizer koste wat het kost zijn rijk bijeen te houden, wat tot wrevel leidde bij nationalistische bevolkingsgroepen. In de Italiaanse gebieden leidde dit tot een uiting van ontevredenheid t.o.v. het keizerskoppel dat er op bezoek kwam. Ook de keizerin, die normaal gesproken met enthousiasme ontvangen werd, kreeg een ontvangst waarbij minachting en haat centraal stonden. Het dieptepunt van de populariteit van keizer Frans Jozef kwam na de Slag bij Solferino in 1859, waarna Oostenrijk zich terugtrok uit de Italiaanse provincies. Door de grote verliezen was de stemming in Wenen zo slecht dat men zelfs probeerde de keizer te laten aftreden en zijn meer liberale broer Maximiliaan op de troon te zetten.⁶ Hoewel de sympathie voor de keizer geleidelijk weer toenam, bleven hofkringen altijd achterdochtig tegenover zijn vrouw. Bij het gewone volk waren zij en haar zoon, kroonprins Rudolf, juist wel erg populair.

Buiten het Habsburgse rijk gold de censuur niet en kon de pers uiting geven aan kritiek op de Habsburgse dynastie. Toen Frans Jozef de oorlog om de Italiaanse provincies van Frankrijk verloor, nadat hij zelf het commando over het leger had overgenomen, werd hij door de Duitser Friedrich Engels beschreven als 'arrogant' en 'een zwakkeling'. De Oostenrijkers hadden volgens hem de oorlog verloren door 'de zwakzinnigheid van hun eigen keizer'.⁷

De Europese pers uitte echter niet enkel kritiek op het Oostenrijkse keizershuis, maar er werd ook lovend over de Habsburgers gesproken. De kranten in Europa waren vooral positief over de keizerin. De historicus Egon Conte Corti schreef in zijn boek 'Elisabeth, die seltsame Frau' - een biografie van keizerin Elisabeth op basis van nieuwe, vrijgegeven dagboeken en andere bronnen - dat de gehele wereld zich bezighield met de Oostenrijkse keizerin: "*Die große Welt nimmt die Nachricht von der schweren Erkrankung der Kaiserin ernst. Alle Monarchen überbieten sich darin, Elisabeth gefällig zu sein*".⁸

Brigitte Hamann geeft in haar biografie over keizerin Elisabeth weer hoe de Oostenrijkse pers over haar schreef, maar laat daarnaast ook zien hoe buitenlandse gezanten over de keizerlijke familie en het hofleven naar huis schreven. Zo worden onder andere brieven van de Zwitserse gezant naar Bern genoemd. In deze brieven beschreef hij de meningen van de Oostenrijk-Hongaarse bevolking over hun keizer, zoals tijdens het vijftienvijftig jarig regeringsjubileum van Frans Jozef. Tijdens dit jubileum bleek, volgens hem, dat het volk de Keizer toch een warm hart toedroeg, ondanks zijn verschillende nederlagen: "*The jubilee had 'given conclusive evidence that the peoples of Austria harbor strong and warm sympathies for their monarch, who, though unfortunate in most of his wars, nevertheless in times of calm and peace is always zealous and upright in his concern for the welfare of his lands*".⁹ In Joan Haslip's 'Elisabeth von Österreich' uit 1964 werd juist gekeken naar Franse en Duitse kranten.¹⁰ Wat er in Nederland over de Oostenrijkse dynastie geschreven werd, wordt in deze boeken niet

⁵ Hamann, *The reluctant Empress*, 34-65.

⁶ Ibidem, 89-90.

⁷ Ibidem, 90.

⁸ Corti, *Elisabeth*, 99.

⁹ Hamann, *The reluctant Empress*, 211.

¹⁰ Joan Haslip, *Elisabeth von Österreich* (München, 1964), 443.

vermeld. Toch blijkt uit de Nederlandse kranten dat er wel degelijk veel over de Habsburgse dynastie geschreven werd.

Aan Katrin Unterreiner's boek 'Sisi, sprookje en werkelijkheid' heeft Anne-Dirk Renting een hoofdstuk toegevoegd waarin zij schrijft over de beide keren dat keizerin Elisabeth in Nederland vertoefde. De nieuwe, Nederlandse versie van dit boek verscheen ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling op Paleis Het Loo. Renting heeft zich deels op krantenberichten uit de krantendatabank Delpher gebaseerd.¹¹ Dit is echter de enige periode betreffende de Habsburgers die aan de hand van Nederlandse kranten is onderzocht. In deze scriptie wordt daarom bestudeerd hoe vaak en op welke manieren de Nederlandse pers berichtte over het wel en wee van de Habsburgers aan het eind van de 19^e eeuw en de eerste helft van de 20^e eeuw.

Aan de hand van Nederlandse kranten kan onder andere onderzocht worden wanneer, hoe, en waarom de Nederlandse kranten berichtten over de Oostenrijkse dynastie. Vooral rond de noodlottige gebeurtenissen binnen de Habsburgse familie tijdens de heerschappij van Frans Jozef is veel geschreven. Zo zijn er veel artikelen te vinden over de (zelf)moord van kroonprins Rudolf en de moord op keizerin Elisabeth, maar ook over de executie van keizer Maximiliaan, de broer van Frans Jozef, en de dood van troonopvolger Frans Ferdinand zijn verschillende berichten te vinden. Ten slotte werd er ook uitgebreid bericht over de dood van Frans Jozef zelf en over het einde van het Oostenrijkse Rijk. Dit laat zien dat er lange tijd nog veel geschreven en gesproken is over de Habsburgse dynastie. De interesse voor de Oostenrijkse Habsburgers bleef daarnaast niet beperkt tot de tijd waarin zij leefden. Zelfs in de 21^e eeuw, bijna honderd jaar na het Oostenrijkse keizerschap, verschijnen nog vaak nieuwe studies en populaire werken over (leden van) de 19^e-eeuwse keizerlijke familie.¹²

Uit een krantenonderzoek wordt duidelijk wat de Nederlandse pers aan het eind van de 19^e en het begin van de 20^e eeuw belangrijk vond. Voor Europa was dit een crisisperiode met veel oorlogen, waaronder de twee wereldoorlogen, en sterke nationalistische ideeën in verschillende landen. Oostenrijk-Hongarije was in deze periode nog een grote staat en een belangrijke speler in de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog. In deze tijd van crisis en chaos bleek de interesse voor de dynastie van een belangrijke Europese staat nog erg groot, hoewel Nederland zelf ook een monarchie was.

In 1848 begon een nieuwe en, zoals later zou blijken, ook de laatste episode in de geschiedenis van de Oostenrijkse monarchie. Toen Frans Jozef zich in 1853 verloofde met Elisabeth van Beieren werd er een begin gemaakt met de geschiedschrijving en de vele krantenberichten over het laatste keizerlijke gezin van Oostenrijk. Voor meer dan honderd jaar zouden de kranten in zowel binnen- als buitenland hun doen en laten in de gaten houden en hier uitgebreid over berichten, ook na de ondergang van het Habsburgse rijk. Na 1955 gaat de meerderheid van deze berichten niet meer over de keizerlijke familie zelf, maar over films en toneelstukken die over hen gemaakt worden. Daarom zal bij dit krantenonderzoek vooral gekeken worden naar de periode tussen 1853 en 1955.

Hoe er tussen 1853 en 1955 in de Nederlandse kranten over de Oostenrijkse Habsburgers geschreven werd, kan bekeken worden aan de hand van de volgende vragen: Wanneer begon de berichtgeving over de keizerlijke dynastie? Wanneer nam deze berichtgeving in aantal toe? Waardoor werd er vaker over ze geschreven? Over welke thema's berichten de kranten in het bijzonder? Hoe kijken de kranten naar de verschillende mysteries aan het keizerlijk hof, zoals de geheimen rondom de dood van kroonprins Rudolf en de mysterieuze levensstijl van keizerin Elisabeth? Zijn de kranten objectief? Speelt de achtergrond van de krant een rol in de (objectiviteit van) de berichtgeving? Geven zij een mening over de verschillende gebeurtenissen binnen de keizerlijke dynastie? Wordt het gevoel van

¹¹ Katrin Unterreiner, Patric Aalders, Anne-Dirk Renting, *Sisi, sprookje en werkelijkheid* (Zutphen, 2015), 96.

¹² Renting, *Sisi*.

medelijden voor de keizer gesteund of juist niet? Is er onderscheid tussen de verschillende kranten in hun berichtgeving?

De landelijke kranten berichtten veel over de Oostenrijkse dynastie. De Nederlandse krantendatabank Delpher geeft tot 1900 vooral artikelen uit het economische en liberale Algemeen Handelsblad en de katholieke krant De Tijd weer. Na 1900 geeft de zoekmachine een groter aanbod aan landelijke kranten, waaronder het liberale dagblad Het Vaderland, De Telegraaf, de liberale Nieuwe Rotterdamse Courant en het protestantse blad De Standaard. Via de zoekterm 'keizerin Elisabeth' wordt een grote hoeveelheid krantenartikelen weergegeven over verschillende onderwerpen, niet alleen over de keizerin zelf, maar ook over onder andere de keizer, de kroonprins en het hof.

In het eerste hoofdstuk zal een overzicht gegeven worden van de verschillende thema's rondom de Habsburgse familie waarover in de Nederlandse pers door de jaren heen berichten zijn verschenen. Vervolgens wordt er gekeken naar de ontwikkelingen die plaatsvinden in de berichtgeving over de belangrijkste en vaakst voorkomende thema's. In hoofdstuk 3 ga ik bekijken of de kranten hun eigen mening tonen en of er verschil is in de berichtgeving tussen kranten van een verschillende achtergrond.

Over welke gebeurtenissen en thema's berichtten de kranten?

Er zijn verschillende thema's die veelvuldig behandeld werden door de Nederlandse kranten gedurende de periode 1853-1955. Vooral over het tragische leven van keizerin Elisabeth en het drama van Mayerling werd veel geschreven. Andere veelvoorkomende onderwerpen waren het beeld van de 'noodlottige oude keizer' en de herinnering aan de leden van de keizerlijke dynastie, wat zich bijvoorbeeld uitte in het oprichten van standbeelden.¹³ Daarnaast werd rond 1900 al voorzien dat het Habsburgse rijk zou vallen. Na de val van het Oostenrijk-Hongaarse rijk werd juist met nostalgie teruggekeken naar het 19^e-eeuwse Oostenrijk onder Frans Jozef. Ook thema's als de erfopvolging, liberalisme binnen de dynastie en familierelaties binnen de dynastie werden behandeld.

Over de eerste jaren van het huwelijk tussen Frans Jozef en Elisabeth werd door de Nederlandse pers weinig geschreven. Er waren enkele korte vermeldingen over de verloving en het huwelijk en beschrijvingen van de huwelijksplechtigheid en de feestelijkheden. Sommige kranten noemden bovendien nieuwe maatregelen die de keizer ter gelegenheid van zijn huwelijk aankondigde, bijvoorbeeld amnestie voor zij die gevangen zaten voor majesteitsschennis.¹⁴ Ook rond de geboortes van hun kinderen werden enkele berichten gepubliceerd,¹⁵ maar verder werd er weinig over de keizerlijke dynastie gezegd.

Toen keizerin Elisabeth in 1860 ziek werd en op reis ging, nam de berichtgeving over haar in de kranten toe. Zoals Brigitte Hamann in haar boek 'Sissi' beschrijft, vluchtte de keizerin van Oostenrijk in de zomer van dat jaar naar haar ouderlijk huis. In het najaar van dat jaar volgde een reis van twee jaar naar Madeira, volgens officiële berichten van het hof omdat de keizerin dodelijk ziek was.¹⁶ Het nieuws van de zieke keizerin werd in Europa snel opgepikt. In de buitenlandse pers verschenen verschillende geruchten over de aard van de ziekte en eventuele andere oorzaken voor deze 'vlucht' van de Oostenrijkse keizerin: *"Es kommt Franz Jozef zu Ohren, dass die ganze Welt diese merkwürdige Vorfälle Gründen zuschreibt, deren Erörterung für ihn, auch wenn sie nicht wahr sind, peinlich sein muss"*.¹⁷ In deze jaren verschenen in de Nederlandse kranten verschillende berichten over de reizen van de keizerin, zoals haar reis naar Corfu¹⁸ en de kuuroorden van Kissingen,¹⁹ evenals over haar gezondheidstoestand.²⁰ De moord op keizerin Elisabeth in 1898 was de aanleiding voor een groot aantal berichten over de Habsburgse keizerin. Na deze moord werd voor het eerst het beeld van de 'eenzame en ongelukkige keizerin' geschetst,²¹ en zou later nog vaak herhaald worden. Verder probeerden de kranten beter inzicht te krijgen in het merkwaardige karakter en leven van keizerin Elisabeth, die vaak als 'melancholische sprookjeskoningin' werd omschreven.²² Steeds vaker werd ook naar psychische problemen en mogelijke erfelijke oorzaken gekeken. Dagblad De Tijd gaf een samenvatting van Egon Caesar Conte Corti, en vermeldde daarbij dat het huwelijk tussen Frans Jozef de tweeëntwintigste verbintenis was tussen de huizen Habsburg en Wittelsbach, waardoor veel persoonlijkheden er merkwaardige trekken vertoonden. Dit gold ook voor Elisabeth zelf: *"een psychische crisis..., die ten dele wed veroorzaakt door haar afstamming, ten dele door haar eigen*

¹³ 'Buitenlandse Kroniek', *Algemeen Handelsblad* (10 juli 1901), 1.

¹⁴ 'Duitsland', *Nederlandse Staatscourant* (27 april 1854), 3.

¹⁵ 'Duitse Post', *Algemeen Handelsblad* (16 juli 1856), 2.

¹⁶ Hamann, *Sissi*, 33-39.

¹⁷ Corti, *Elisabeth*, 109.

¹⁸ 'Duitsland', *Nieuw Amsterdams Handels- en effectenblad* (21 oktober 1861), 1.

¹⁹ 'Duitse Post', *Algemeen Handelsblad* (31 maart 1863), 1.

²⁰ 'Duitsland', *Nieuw Amsterdams Handels- en effectenblad* (29 januari 1863), 1.

²¹ 'De keizerin van Oostenrijk vermoord', *De Tijd* (13 september 1898), 1.

²² Ibidem.

levensloop".²³ Ook in de 20^e eeuw werden verschillende vorsten vermoord, vaak door anarchisten. Bij deze gebeurtenissen kwam het regelmatig voor dat de kranten terugverwezen naar de moord op keizerin Elisabeth, die op gelijke wijze om het leven was gekomen: *"De aanslag, onlangs op de koning van Italië gepleegd, heeft weer de herinnering wakker geroepen aan de lange reeks van aanslagen, waaraan, de gehele geschiedenis door, vorsten en staatshoofden blootstonden ... Geen aanslag werd meer door de publieke opinie veroordeeld dan de moord op keizerin Elisabeth van Oostenrijk"*.²⁴ Zoals hieruit blijkt, was de moord op de keizerin een grote schok voor de wereld. Ook bij nieuwsberichten over het Achilleion, de villa van keizerin Elisabeth op het Griekse eiland Corfu, werd de herinnering aan keizerin Elisabeth telkens opgeroepen. Na haar dood is dit slot door keizer Wilhelm II van Duitsland gekocht en na de oorlog werd het bezit van de Griekse regering. Regelmatig verschenen er in de kranten korte berichten over dit slot, waarbij het Achilleion een symbool werd van Corfu. De Nederlandse pers berichtte verschillende keren over een verandering van eigenaar of functie van het Achilleion, bijvoorbeeld toen de Griekse regering besloot om van het Achilleion een hotel te maken.²⁵

Met de mysterieuze dood van kroonprins Rudolf op 30 januari 1889 werd een nieuw en veelbesproken onderwerp in de Nederlandse kranten geïntroduceerd. In de weken na deze tragedie van Mayerling ontstonden verschillende speculaties over de mogelijke oorzaak van de dood van de kroonprins. Deze geruchten werden in heel Europa overgenomen. De vele verschillende verhalen werden ook in de Nederlandse pers beschreven. 'Moord of zelfmoord?' - op deze vraag probeerden de kranten het antwoord te vinden.²⁶ Verder werd het probleem besproken dat Rudolf door zijn zelfmoord geen katholieke begrafenis mocht krijgen. Na een overleg van de kardinalen en een vaststelling dat de kroonprins krankzinnig was ten tijden van zijn zelfmoord, werd een katholieke begrafenis toch toegestaan. Volgens Frans Jozef werd hem hiermee het grootste leed bespaard.²⁷ Hieruit blijkt de belangrijke rol die het katholicisme binnen de monarchie innam. Jaren na het drama werd nog veel gesproken over het drama, en bleek dat de ware toedracht nog niet opgehelderd was. In 1914, 25 jaar na de dood van de kroonprins, wijdde het Algemeen Handelsblad bijvoorbeeld een uitgebreid artikel aan het leven en de populariteit van kroonprins Rudolf, evenals aan de tragedie van zijn dood.²⁸ Er verschenen regelmatig nieuwe publicaties en getuigenissen over het drama, waarmee de pers telkens probeerde de waarheid te achterhalen. Deze nieuwe onthullingen kwamen deels doordat men niet meer bang hoefde te zijn voor majesteitsschennis, zoals de Nieuwe Rotterdamse Courant op 21 november 1924 schreef: *"En vooral in de laatste jaren nu niemand meer bang is voor majesteitsbelediging, zijn er zoveel meer of minder gezaghebbende onthullers opgestaan, dat we ons verbeelden, dat we Rudolf zelf gekend hebben"*.²⁹

Na de moord op keizerin Elisabeth werd ook rond keizer Frans Jozef een nieuw imago gecreëerd. Hij werd regelmatig vergeleken Oedipus, de koning uit de Griekse tragedie die door het noodlot achtervolgd werd.³⁰ Dit beeld werd versterkt door de verwachting dat het einde van zijn rijk nabij was. Al in 1898 zag de pers dat het Oostenrijk-Hongaarse rijk niet veel meer voorstelde. De kranten voorspelden de val van het rijk en de monarchie na de dood van keizer Frans Jozef.³¹ De keizer werd gezien als een tragische keizer die eenzaam op zijn troon zat en in zijn eentje het rijk bijeen hield: *"voor de zo zeer verdeelde monarchie, die alleen nog bijeengehouden wordt door de band, die de persoon des keizers vormt, zou dit besluit [de regering neerleggen] zeer noodlottig zijn ... men hoopt,*

²³ 'Elisabeth, de tragedie van een keizerin', *De Tijd* (30 juli 1954), 3.

²⁴ 'Historische bijzonderheden en anekdoten', *Het Centrum* (12 mei 1928), 5.

²⁵ 'Het Achilleion wordt hotel', *Algemeen Handelsblad* (2 maart 1932), 13.

²⁶ 'Kroonprins Rudolf', *De Standaard* (5 februari 1889), 1.

²⁷ 'Prins Rudolf', *De Standaard* (11 februari 1889), 1.

²⁸ 'Oostenrijk-Hongarije', *Algemeen Handelsblad* (31 januari 1914), 6.

²⁹ 'Toneel te Rome', *Nieuwe Rotterdamse Courant* (21 november 1924), 9.

³⁰ 'De keizerin van Oostenrijk', *Algemeen Handelsblad* (17 september 1898), 1.

³¹ 'Buitenlands Overzicht', *Algemeen Handelsblad* (14 september 1898), 1.

dat hij ook nu de zware en moeilijke taak die op zijn schouders rust, zal blijven torsen, eenzaam en alleen, ter wille van de eenheid in de monarchie, en uit liefde voor zijn onderdanen".³² Toen op 28 juni 1914 de Oostenrijkse aartshertog en tevens troonopvolger van Frans Jozef, Frans Ferdinand, te Sarajevo werd vermoord, werd het beeld van Frans Jozef als Oedipus nogmaals bevestigd. Het was in korte tijd immers het zoveelste sterfgeval binnen de keizerlijke familie, en het ging weer om een troonopvolger.³³ 'De oude, grijze keizer' Frans Jozef zou het eind van de oorlog niet meer meemaken. Na een lange en volgens velen tragische heerschappij overleed de *"grote en eerwaardige soeverein van de Habsburgse monarchie"* in 1916.³⁴

Frans Jozef moest tijdens zijn heerschappij verschillende keren op zoek naar een nieuwe troonopvolger. Tussen 1889 en 1914 heeft de Oostenrijk-Hongaarse monarchie drie troonopvolgers gehad. Toen kroonprins Rudolf overleed, bepaalde Frans Jozef dat zijn neef, aartshertog Frans Ferdinand, hem zou opvolgen. Toen deze in 1914 vermoord werd, werd besloten dat de neef van Frans Ferdinand, Karel, de nieuwe troonopvolger zou worden. De verschillende troonopvolgers werden ook in de Nederlandse kranten besproken.³⁵ Bij de zoektocht naar een nieuwe troonopvolger kwamen ook politieke en ideologische verschillen tussen de verschillende leden van de dynastie naar voren. Rudolf bleek liberaal te zijn,³⁶ terwijl Frans Ferdinand, net als Frans Jozef, een 'ijverige klerikaal' was.³⁷ Ook de dood van Frans Ferdinand leidde tot veel gevulde voorpagina's in de Nederlandse kranten, waarbij regelmatig een beschrijving werd gegeven van de aartshertog en zijn politieke ideeën. Karel I werd de nieuwe keizer, al duurde zijn keizerschap maar kort.

Nauwelijks twee jaar na de dood van Frans Jozef eindigde de Eerste Wereldoorlog en viel het Oostenrijk-Hongaarse rijk uiteen. De machtspositie van de Habsburgers was voorbij. De overgebleven leden van de Habsburgse dynastie werden uit Oostenrijk verbannen en hun bezittingen werden in beslag genomen.³⁸ Het einde van de Habsburgse monarchie betekende echter niet dat er een einde kwam aan de interesse in de voormalige leden van de dynastie. Na het uiteenvallen van het Oostenrijk-Hongaarse rijk werden de krantenberichten over de Habsburgers gevarieerder. De berichten waren minder geconcentreerd rondom één bepaalde gebeurtenis, zoals een huwelijk of een moord, maar werden door de jaren heen verspreid.

Al snel na de val van het Habsburgse rijk uitten de kranten een gevoel van nostalgie naar het verleden en creëerden een beeld van Frans Jozefs tijd als 'de goede oude tijd'.³⁹ In de woelige jaren van het Interbellum zag men dat het vergane 19^e eeuwse Oostenrijk zo slecht nog niet was, of zoals het Algemeen Handelsblad het in 1935 beschrijft: *"wat er onder het Oostenrijkse volk leeft, is een sterke liefde voor een vergane periode, die wel zeer bewogen, maar toch zeker minder luidruchtig... en onwelluidend dan de tegenwoordige was"*.⁴⁰ Dit artikel werd geschreven in 1935, een voor Oostenrijk politiek onstabiele periode. Toen Katharina Schratt, de 'vriendin' van de keizer, op 19 april 1940 overleed kwam deze nostalgie nogmaals tot uiting. Volgens verschillende kranten overleed met haar ook 'de laatste vertegenwoordigster van een vergaan, roemrijk tijdvak'.⁴¹

Rondom de Habsburgers, vooral rond keizerin Elisabeth, ontstond een uitgebreide herinneringscultuur. Na de dood van de keizerin verschenen in de pers regelmatig berichten over het

³² 'Buitenlands Overzicht', *Algemeen Handelsblad* (14 september 1898), 1.

³³ 'De moord op Franz Ferdinand', *Algemeen Handelsblad* (29 juni 1914), 1.

³⁴ 'Oostenrijk-Hongarije', *Algemeen Handelsblad* (23 november 1916), 2.

³⁵ 'Oostenrijkse troonopvolger', *Algemeen Handelsblad* (20 februari 1889), 3.

³⁶ 'Kroonprins Rudolf', *Algemeen Handelsblad* (13 februari 1889), 1.

³⁷ 'Buitenland', *Algemeen Handelsblad* (10 februari 1889), 1.

³⁸ 'Bij de grote Habsburgse', *Algemeen Handelsblad* (7 december 1930), 12.

³⁹ 'Tentoonstelling van herinneringen aan Keizer Franz-Josef', *Algemeen Handelsblad* (29 mei 1935), 2.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ 'Katharina Schratt overleden', *De Courant* (19 april 1940), 3.

oprichten van een standbeeld of gedenktekens voor de overleden vorstin.⁴² De interesse voor het Habsburgse Oostenrijk kwam ook tot uiting in de populaire cultuur. Vooral het drama van Mayerling en de eigenaardige levenswijze van de keizerin waren geliefde onderwerpen voor toneelstukken en films. Waar de nagedachtenis van de Habsburgers voorheen vooral bij standbeelden en gedenktekens lag, werd de keizerlijke familie nu ook vereeuwigd op het witte doek of nagespeeld in het theater.⁴³ De voormalige Habsburgse paleizen zijn behouden en in veel gevallen omgetoverd tot musea. Regelmatig verschijnen in de pers reisverhalen, waarbij een journalist een bezoek bracht aan bijvoorbeeld de keizersvilla in Ischl of paleis Schönbrunn in Wenen.⁴⁴

De meeste berichten in de Nederlandse kranten over de Habsburgers werden geschreven naar aanleiding van een belangrijke gebeurtenis binnen de dynastie. In de meeste gevallen was dit de dood van een lid van de keizerlijke familie. De berichtgeving werd door de jaren heen steeds uitgebreider: voordat de tragedie van Mayerling plaatsvond, bestonden de meeste berichten over de Oostenrijkse keizersfamilie voornamelijk uit korte telegrammen. Na dit drama werden steeds vaker uitgebreide artikelen met karakterschetsen van de keizer of keizerin geschreven. Ook bleven de krantenartikelen over een bepaald voorval of thema niet altijd beperkt tot de periode waarin deze gebeurtenis plaatsvond. Decennia na het drama van Mayerling werden er in de kranten nog veel berichten over de kwestie rondom de dood van kroonprins Rudolf gepubliceerd. Dit gold ook voor de berichtgeving rondom keizerin Elisabeth. Na haar dood verschenen meer en uitgebreidere artikelen over haar dan ervoor. Wat daarnaast opvalt, is dat het einde van het Habsburgse rijk ook in de Nederlandse pers voorspeld werd. Nadat het rijk daadwerkelijk gevallen was, ontstonden al snel gevoelens van nostalgie naar het Oostenrijk onder Frans Jozef. Dit uitte zich ook in de vele gedenktekens en culturele uitingen die gegeven zijn aan de laatste leden van de Oostenrijkse monarchie. Van eerdergenoemde thema's springen er twee wat betreft hoeveelheid berichten ver bovenuit. Over het drama van Mayerling en de ongelukkige keizerin is in de Nederlandse kranten verreweg het meeste geschreven.

⁴² 'Buitenlandse Kroniek', *Algemeen Handelsblad* (10 juli 1901), 1.

⁴³ 'Een drama over keizerin Elisabeth', *Het Vaderland* (4 februari 1930), 9.

⁴⁴ 'De keizerlijke villa', *De Telegraaf* (21 september 1940), 6.

Welke ontwikkeling vond plaats in de berichtgeving over de belangrijkste en vaakvoorkomende thema's?

Van de meest besproken thema's omtrent de Habsburgers, namelijk het drama van Mayerling en het leven van de ongelukkige keizerin, is de tragedie van Mayerling waarschijnlijk het onderwerp waarover in de loop der jaren meeste discussie is ontstaan. Ook in de Nederlandse kranten werd geprobeerd het mysterie te ontrafelen.

Sinds 1889 hebben geschiedschrijvers over de tragedie van Mayerling geprobeerd twee vragen te beantwoorden. Ten eerste probeerde men erachter te komen hoe kroonprins Rudolf aan zijn einde gekomen was. Toen steeds meer historici zelfdoding aannamen als doodsoorzaak, wilde men weten waarom de troonopvolger van het Habsburgse rijk besloten had zichzelf van het leven te beroven. In de loop der tijd hebben de meeste geschiedschrijvers het verhaal van de zelfmoord van de kroonprins geaccepteerd, wat ook de officiële verklaring van het Habsburgse hof was. Toch zijn er in hun werken ook vaak vermeldingen te vinden van andere geruchten en verhalen die over de dood van de Habsburgse kroonprins de ronde deden. Dit geldt ook voor de Italiaanse schrijver G.A. Borgese, die in 1927 met 'Die Tragödie von Mayerling' een biografie kroonprins Rudolf schreef. Hierin beschrijft hij de aanloop naar en de gevolgen van Rudolfs dood uitvoerig, maar slaat hierbij de fatale nacht van 29 op 30 januari 1889 over. Vanaf het moment dat Rudolf en Mary Vesterla besluiten dat zelfmoord hun enige redding is, springt hij verder naar zijn zoektocht naar de oorzaak van deze zelfdoding, die volgens hem niet alleen te vinden is in een liefdesromance. Hij ziet ook politieke motieven in het besluit van de kroonprins tot het plegen van zelfmoord.⁴⁵ Ook de Amerikaanse historicus Rudolph Binion heeft zich in zijn artikel 'From Mayerling to Sarajevo' beziggehouden met de zoektocht naar de motieven voor de zelfmoord van de kroonprins. Hij kijkt onder andere naar het liefdesmotief, een geldmotief en het politieke motief dat hij betrokken zou zijn bij een Hongaars complot om zelf in Hongarije op de troon te komen. Als expert op het gebied van psychohistorie kijkt hij vooral naar de psychische oorzaken van Rudolfs zelfmoord.⁴⁶ Enkele door Binion genoemde motieven werden ook in de Nederlandse kranten vermeld.

In de pers was men echter niet zo snel uitgepraat over het drama. Ondanks een officiële verklaring van het hof dat de kroonprins zelfmoord gepleegd had, was het publiek nog niet overtuigd. Zelfs vijftig jaar na de tragedie werd er in de kranten nog geschreven en gespeculeerd over de mysterieuze dood van de Habsburgse kroonprins. Dit kwam ook tot uiting in de Nederlandse pers.

De eerste berichten over de dood van de Oostenrijk-Hongaarse kroonprins verschenen de dag na het drama op de voorpagina's van de Nederlandse kranten. Al meteen werd de onduidelijkheid over de oorzaak van Rudolfs dood in de Nederlandse kranten benadrukt. Al meteen ontstonden er verschillende, uiteenlopende theorieën over het drama. De een dacht dat het om een beroerte ging, volgens de andere was de troonopvolger omgekomen bij een ongeluk. Het Algemeen Handelsblad liet deze onwetendheid, die in Wenen, maar ook in de rest van Europa, heerste, duidelijk zien toen het op 31 januari 1889 schreef: "*Volgens een lezing zou de dood het gevolg zijn van een hartkwaal, volgens een andere lezing zou een jachtongeluk de oorzaak er van zijn*".⁴⁷ Op 2 februari 1889, drie dagen na het drama, berichtten de Nederlandse kranten dat de Oostenrijkse regering een officiële verklaring had uitgebracht, waarin stond dat de kroonprins zelf een einde aan zijn leven had gemaakt. Deze mogelijkheid werd al eerder door verschillende bladen beschreven, al werden die

⁴⁵ G.A. Borgese, *Die Tragödie von Mayerling* (Heidelberg, 1927), 201.

⁴⁶ Rudolph Binion, 'From Mayerling to Sarajevo', *The Journal of Modern History* 47 (1975), 280-316.

⁴⁷ 'Wenen', *Algemeen Handelsblad* (31 januari 1889), 2.

vanwege de censuur door de politie in beslag genomen. Bovendien bleek de kroonprins al langere tijd ziek te zijn en al enige tijd met het idee rond te lopen dat hij vroeg zou sterven.⁴⁸

Toch was de bevolking van de Oostenrijk-Hongaarse Dubbelmonarchie niet overtuigd door de officiële verklaring van de regering, vooral omdat dezelfde regering een aantal dagen eerder nog een beroerte als officiële doodsoorzaak had vastgesteld. Door deze verkeerde inlichtingen was het vertrouwen in de overheid weg, wat ertoe leidde dat de meest uiteenlopende geruchten ontstonden die zich in Europa verspreidden. In onder andere Berlijn en Parijs sprak men over een moord op de kroonprins, in Wenen circuleerden verhalen dat er een dame in het spel zou zijn geweest.⁴⁹ In Pest had men het over een Amerikaans duel, in Mayerling over een overval.

Ruim een week na het drama van Mayerling doken de eerste berichten op over de verdwijning van barones Mary Vetsera. Haar dood werd steeds vaker in verband gebracht met de dood van de troonopvolger, wat nieuwe geruchten met zich mee bracht. De vragen rondom de dood van de kroonprins stapelden zich op. Volgens het Algemeen Handelsblad kon alleen een eind gemaakt worden aan al deze roddels als de regering de ware toedracht over de dood van de kroonprins onthult.⁵⁰

Geleidelijk begon men te accepteren dat de kroonprins van Oostenrijk-Hongarije zelf een eind aan zijn leven had gemaakt. De zoektocht naar de motieven hiervoor begon. Doordat de dood van Rudolf in verband gebracht werd met de dood van Mary Vetsera konden de verhalen over een liefdesdrama niet uitblijven. Op 8 februari schetste het Algemeen Handelsblad een situatie die veel overeenkomt met wat historici tegenwoordig aannemen als de werkelijke gebeurtenis: de kroonprins zou eerst de barones doodgeschoten hebben, vervolgens zichzelf.⁵¹ Toch bleven er ook mensen met een alternatieve visie. Sommigen geloofden zelfs dat de kroonprins nog leefde.⁵²

Weense hofkringen legden de schuld voor dit drama bij de keizerin. Volgens Hamann beschreef Graaf Alexander Hübner de algemene houding aan het hof toen hij schreef dat men in deze periode vooral betrokken was met de keizer en zich weinig bekommerde om keizerin Elisabeth.⁵³ De Nederlandse kranten berichtten niet over de reacties binnen de hofkringen, enkel over de uitingen van rouw van het volk, die volgens hen erg groot was: *“Alle volksstammen, welke onder de scepter der Habsburgers staan, wedijveren in rouwbetoon over de slag die het keizerlijk huis heeft getroffen”*.⁵⁴

De keizer wilde dat er in de Weense kranten niet meer gesproken zou worden over het verband tussen de dood van de kroonprins en die van de barones. De Weense pers respecteerde dit uit eerbied voor de keizer.⁵⁵ Hiermee stopte ook de grote stroom berichten over het drama van Mayerling in de Nederlandse kranten. Dit betekende echter niet dat er helemaal niets meer geschreven werd over de dood van de Oostenrijkse troonopvolger. De twijfel en onduidelijkheid rondom de dood van de kroonprins bleven bestaan. Enkele maanden na het drama bereikten nieuwe geruchten de pers: een zieke man uit de buurt van Mayerling zou bekend hebben een moord te hebben begaan.⁵⁶ Hierdoor groeiden de geruchten over een moordaanslag op de kroonprins. In de loop der jaren verschenen regelmatig nieuwe berichten over de gebeurtenissen in Mayerling. Steeds

⁴⁸ ‘Kroonprins Rudolf’, *Algemeen Handelsblad* (2 februari 1889), 1.

⁴⁹ ‘Kroonprins Rudolf’, *Algemeen Handelsblad* (3 februari 1889), 1.

⁵⁰ ‘Kroonprins Rudolf’, *Algemeen Handelsblad* (7 februari 1889), 1.

⁵¹ ‘De dood van kroonprins Rudolf’, *Algemeen Handelsblad* (8 februari 1889), 1.

⁵² ‘Gemengde berichten’, *De Telegraaf* (14 januari 1897), 1.

⁵³ Hamann, *The reluctant Empress*, 345.

⁵⁴ ‘Kroonprins Rudolf’, *Algemeen Handelsblad* (2 februari 1889), 1.

⁵⁵ ‘Kroonprins Rudolf’, *Algemeen Handelsblad* (9 februari 1889), 1.

⁵⁶ ‘Gemengde berichten’, *Algemeen Handelsblad* (1 maart 1889), 1.

weer ontstonden nieuwe, soms opvallende ideeën over de dood van de kroonprins. In 1893 berichtte het Nieuw Israëlitisch Dagblad dat kroonprins Rudolf volgens een Hongaars blad niet dood was, maar dat de Joden hem gevangen hielden. De krant bestempelde het echter als een onzinbericht van antisemieten.⁵⁷

In de 20^e eeuw, na de val van het Habsburgse rijk, kon de pers vrij publiceren en discussiëren over het voorval van 1889, zonder bang te zijn voor majesteitsschennis. Regelmatig stonden nieuwe onthullers over het drama op. Steeds meer getuigen, die aanwezig waren in Mayerling op 30 januari 1889, kwamen te overlijden. Hierdoor ontstond een nieuwe stroom berichten omtrent het drama. De vraag – moord of zelfmoord? – bleek nog verre van beantwoord. De zogenoemde ‘geheimzinnige sluier’ lag nog steeds over de dood van kroonprins Rudolf.⁵⁸ In 1928 bracht Het Vaderland het bericht dat men na 39 jaar de kist van de kroonprins wilde openbreken om de doodsoorzaak op te helderen.⁵⁹ In 1932 overleed de laatste getuige van het drama, en nog was de ware toedracht niet duidelijk. *“Alle hoop van hen, die de precieze toedracht willen kennen, is nu gevestigd op zijn nalatenschap”* berichtte het Algemeen Handelsblad.⁶⁰ In 1937 verscheen het nieuws dat in het paleis te Brunn een kist was gevonden die de familiepapieren van keizerin Elisabeth bevatte. Deze kist mocht echter pas in 1950 geopend worden, en men hoopte dat deze kist de geheimen rondom het drama van Mayerling zou kunnen wegnemen.⁶¹

In 1955 werd in Berlijn het politiedossier rondom de zaak Mayerling ontdekt. Na zesenzestig jaar dacht men eindelijk achter de ware toedracht van de tragedie te kunnen komen. Uit het politiedossier bleek dat Rudolf zelfmoord gepleegd had als gevolg van een Amerikaans duel.⁶² Vanuit de hele wereld werden ‘duizelingwekkende’ bedragen geboden om het politiedossier wereldkundig te mogen maken.⁶³ Als reactie hierop kwam de Telegraaf in het najaar van 1955 met een uitgebreide eenentwintig-delige reportage over de onthullingen uit het politierapport, waarin zowel de aanloop naar het drama als de gevolgen ervan uiteengezet werden.⁶⁴

Hoewel veel historici het er al snel over eens waren dat zelfmoord de meest aannemelijke doodsoorzaak was, was het grote publiek hier niet zo snel van overtuigd. In de kranten werd na het drama nog lange tijd gespeculeerd over mogelijke oorzaken en motieven, ondanks de officiële verklaring van de Oostenrijkse regering. In een langzamer temp dan bij de meeste onderzoekers groeide de publieke opinie ook naar de conclusie toe dat de kroonprins zelfmoord gepleegd had. Zesenzestig jaar na het drama van Mayerling dacht men het mysterie te hebben ontrafeld aan de hand van een teruggevonden politierapport. Toch is niks met zekerheid te zeggen. De enigen die de werkelijke toedracht kennen, zijn op 30 januari 1889 overleden.

In de Nederlandse pers is veel geschreven over het tragische en merkwaardige leven van keizerin Elisabeth. In de beginjaren van haar huwelijk met Frans Jozef werd er weinig over de keizerin geschreven in de Nederlandse pers, enkel korte telegrammen over haar huwelijk en de geboorte van haar kinderen. Gedurende deze eerste jaren gedroeg ze zich als keizerin, maar problemen lagen aan de horizon. Alle pracht en praal aan het Weense hof betekende niks voor Elisabeth. Ze droomde van een goed huwelijk, maar in Wenen zou deze droom al snel uiteenspatten. Zoals Hamann beschrijft: *“Titles, honors, money – these were concepts that held no meaning for young Elisabeth. She was*

⁵⁷ ‘Buitenland’, *Nieuw Israëlitisch Dagblad* (16 juni 1893), 1.

⁵⁸ ‘Reisbrieven uit de Donau-monarchie’, *De Tijd* (17 oktober 1913), 5.

⁵⁹ ‘De tragedie van Rudolf von Habsburg’, *Het Vaderland* (12 december 1928), 6.

⁶⁰ ‘Het drama van Mayerling’, *Algemeen Handelsblad* (16 februari 1932), 5.

⁶¹ ‘Mayerling-mysterie weer op de voorgrond’, *De Telegraaf* (10 april 1948), 5.

⁶² ‘Mayerling-drama opgehelderd’, *De Telegraaf* (23 augustus 1955), 1-4.

⁶³ ‘Wereldpers op jacht naar oude ‘primeur’’, *De Telegraaf* (24 augustus 1955), 1.

⁶⁴ ‘Het drama van Mayerling’, *De Telegraaf* (24 september t/m 18 oktober), 2.

made entirely of feeling, and her childish imagination had none but purely sentimental expectations of her future marriage. A rude awakening in Vienna was only too inevitable".⁶⁵ Al snel bleek dat ze niet geaccepteerd werd aan het Weense hof en begonnen haar vluchtpogingen. In de jaren 1860 bleek de keizerin ernstig ziek en reisde ze door Europa naar warmere oorden. In Wenen waren de reacties op haar ziekte sceptisch. Vooral aan het hof geloofde men niet dat de keizerin echt zo ziek was, en er deden veel geruchten de ronde.⁶⁶ Ook buiten de Oostenrijk-Hongaarse monarchie werd veel gesproken over de zieke keizerin. De rest van de wereld zag de keuze die de keizerin maakte voor Madeira als een poging om aan bezoeken van de keizer te ontkomen.⁶⁷ In de Nederlandse pers verschenen ook berichten over de gezondheidstoestand van de Oostenrijkse keizerin en haar vele reizen.⁶⁸ Het scepticisme dat in de Weense hofkringen de overhand had, is echter niet terug te vinden in de Nederlandse kranten. Ook voor de reacties vanuit diverse landen op haar ernstige ziekte⁶⁹ is in de Nederlandse pers geen aanwijzing te vinden.

Hoewel de slechte gezondheidstoestand van de Oostenrijkse keizerin algemeen bekend was en er in de kranten regelmatig over gesproken werd, wist men niet precies – ook vandaag de dag niet – aan welke aandoening(en) de keizerin leed: *"The form of disease was completely obscure – and remains so to this day"*.⁷⁰ Sommige kranten spraken over reuma en zenuwaandoeningen,⁷¹ anderen hadden het over een longziekte.⁷²

In het voorjaar van 1884 en 1885 was er een enorme groei in de Nederlandse berichtgeving rondom keizerin Elisabeth. In deze periode verbleef de keizerin van Oostenrijk in Nederland. Het doel van haar reizen was een bezoek aan dokter Mezger, specialist in gewrichtsaandoeningen.⁷³ De kranten publiceerden dagelijks berichten over het verblijf van de hoge Oostenrijkse gast. Tijdens het eerste verblijf, dat plaatsvond tussen 2 mei en 10 juni 1884, werden bijna dagelijks berichten gepubliceerd over wat de keizerin de dag daarvoor gedaan had. De krantenberichten beschreven hierbij alles tot in details, zoals het gevolg van de keizerin en het hotel waar zij verbleef.⁷⁴ Zowel De Standaard als De Tijd gaven een dagelijks verslag van het doen en laten van de keizerin. Dit gold ook voor het tweede Nederlandse verblijf van de Oostenrijkse keizerin, dat plaatsvond tussen 26 februari en 1 april 1885. Doordat de aankomst van de keizerin van te voren in de kranten aangekondigd was, stonden veel mensen haar op te wachten op het station.⁷⁵ Dit wijst op de bekendheid en populariteit die de keizerin in Nederland genoot.

In 1893 verscheen de eerste karakterschets van de keizerin in de Nederlandse kranten, gebaseerd op een artikel in Harper's Magazine. Dit artikel was geschreven door een van haar hofdames. Voor het eerst werd in de Nederlandse pers iets gezegd over de onpopulariteit van de keizerin, al vertelde de hofdame dat dit voornamelijk te danken was aan haar goede eigenschappen. Volgens haar ging de keizerin vaak alleen naar arme en anarchistische wijken, waar de mensen haar niet kenden. Hierdoor werd ze daar als een engel gezien. Men bleek zich toen al bewust te zijn van de Weense afkeer voor de keizerin.⁷⁶

⁶⁵ Hamann, *The reluctant Empress*, 45.

⁶⁶ Ibidem, 100.

⁶⁷ Ibidem, 100.

⁶⁸ 'Duitse Post', *Algemeen Handelsblad* (3 november 1860), 1.

⁶⁹ Corti, *Elisabeth*, 99.

⁷⁰ Hamann, *The reluctant Empress*, 100.

⁷¹ 'De keizerin van Oostenrijk te Heidelberg', *De Tijd* (5 mei 1884), 5.

⁷² Hamann, *The reluctant Empress*, 99-100.

⁷³ Renting, *Sisi*, 97-98.

⁷⁴ 'Stadsnieuws', *De Tijd* (2 mei 1884), 2.

⁷⁵ Renting, *Sisi*, 106.

⁷⁶ 'Een keizerin', *Algemeen Handelsblad* (22 juni 1893), 6.

De meeste berichten die voor haar dood over de keizerin gepubliceerd werden, waren vaak kort en zeiden weinig over haar. Dit sloeg om toen ze in 1898 te Genève vermoord werd door een Italiaanse anarchist. Het schrijven over Elisabeth veranderde; vanaf nu werd een beeld geschetst van een ongelukkige keizerin, die door rampspoed achtervolgd werd. In navolging van deze moord stonden de Nederlandse voorpagina's een week lang vol met berichten over de Oostenrijkse keizerin. Vaak werd hierbij een schets gegeven van haar leven, dat zich de laatste jaren kenmerkte door een rusteloos en ongelukkig bestaan: "Men zegt dat Elisabeth van Oostenrijk maar één gelukkig jaar heeft gekend; dat harer verloving. Later drukten allerlei zorgen en rampspoeden haar niet veerkrachtig, maar droefgeestig en somber gestemd hart teneer".⁷⁷

Op 11 september, een dag na het overlijden van de keizerin, verschenen in het Algemeen Handelsblad de eerste berichten over de moord. Hierbij werd vermeld dat de moord een grote schok en rouw had veroorzaakt onder de bevolking: "*De gehele bevolking is smartelijk getroffen en ten zeerste verontwaardigd. De straten en de openbare pleinen zijn met duizenden mensen gevuld ... Er heerst diepe rouw*". Dit komt echter niet overeen met wat Brigitte Hamann in haar boek 'The reluctant Empress' beschrijft. Volgens haar bronnen was het verdriet om de kroonprins vele malen groter dan dat voor de keizerin: "*The shock and sorrow felt in Vienna could not compare to the expressions of grief for the death of the Crown Prince. Count Erich Kielmansegg: 'Not many tears were shed for her'*".⁷⁸ Terugkijkend naar de berichtgeving rondom de dood van de kroonprins blijkt dat over de rouw onder het volk in de krant grotendeels hetzelfde gezegd werd als bij de dood van de keizerin. Het Algemeen Handelsblad berichtte op 31 januari 1889, een dag na de dood van kroonprins Rudolf: "*De droefheid der bevolking is zeer groot; door de straten beweegt zich een dichte menigte*".⁷⁹ In beide gevallen was de bevolking erg getroffen en waren de straten gevuld met mensen.

Hamann gebruikte in haar boek echter veel bronnen die geschreven waren door de aristocratie. Ze maakt daarom onderscheid tussen hovelingen en het gewone volk. Aangezien de keizerin binnen de hofkringen niet geliefd was, was de rouw om haar dood bij hen niet groot. Graaf Kielmansegg schreef eerdergenoemd bericht op basis van zijn ervaringen. Als lid van de aristocratie zag hij om zich heen vooral uitingen van medelijden voor de keizer die weer een zware klap moest verwerken, en zag weinig verdriet om de keizerin. Wat er onder het volk leefde, was voor veel leden van de aristocratie onbekend. Hamann heeft dit al eerder in haar boek laten zien toen ze schreef over de reacties van het hof op de ernstige ziekte van de keizerin. Aartshertogin Therese beschreef dat niemand medelijden met de keizerin had, en dat ze niet populair. Dit gold echter alleen voor de aristocratie. Onder het volk was de populariteit van de keizerin juist erg groot: "*Archduchess Therese voiced the court position and her own view: 'In Vienna, no one has any compassion for the Empress; I am sorry that she could not win the love of the people'. This statement, however, refers mainly to the aristocracy and to court circles. Among the common people, the young Empress was still popular*".⁸⁰ De Nederlandse kranten zeiden niets over de mening van de hofkringen, enkel over de uitingen van het gewone volk in de monarchie.

De voorliefde van de keizerin voor Hongarije en haar populariteit in dit deel van de Dubbelmonarchie was ten tijde van haar dood algemeen bekend. De Standaard berichtte hier enkele dagen na de moord op de keizerin over: "*In Hongarije vooral is de rouw groot. Daar was de overledene meer gezien en geliefd dan in Oostenrijk zelf*". Binnen één dag werden hier 10.000 florijnen bijeengebracht voor een monument.⁸¹ De voorkeur van de keizerin voor Hongarije was al sinds de eerste jaren van

⁷⁷ 'Een ontzettende gebeurtenis', *De Standaard* (13 september 1898), 1.

⁷⁸ Hamann, *The reluctant Empress*, 371.

⁷⁹ 'Onderstaande berichten', *Algemeen Handelsblad* (31 januari 1889), 2.

⁸⁰ Hamann, *The reluctant Empress*, 101.

⁸¹ 'Nadere bijzonderheden', *De Standaard* (14 september 1898), 1.

haar huwelijk aan het Weense hof bekend. Door de Hongaren werd zij al gauw gezien als 'de hoop van Hongarije'.⁸² Zij zagen dat ze in Elisabeth een 'bondgenoot voor het Hongaarse volk hadden gevonden'.⁸³ Toch werd hierover in de Nederlandse pers voor het eerst gesproken na de dood van de keizerin. Het aandeel dat Elisabeth had in de Overeenkomst van 1867 tussen Oostenrijk en Hongarije was in de Dubbelmonarchie al langere tijd algemeen bekend, maar ook dit werd in Nederland pas na de dood van de keizerin vermeld.⁸⁴

De jaren na haar dood werd de beeldvorming rondom de keizerin versterkt. Veel kranten gebruikten dezelfde termen om haar karakter en leven te beschrijven en benoemden dezelfde eigenschappen. Vaak werd zij beschreven als een 'treurende, oude vrouw', die de dood van haar enige zoon nooit heeft kunnen verwerken: *"Het was een treurende, oude vrouw, keizerin Elisabeth, die nooit de diepe smart vergeten kon, ever het plotseling overlijden van haren zoon Rudolf. Reizende in vreemde landen zocht zij afleiding voor het grootste leed haars levens"*, schreef het Algemeen Handelsblad in 1899.⁸⁵ Ook werd al snel bekend dat de keizerin tijdens haar leven veel gedichten geschreven had. In 1901 berichtte dezelfde krant dat *"zij niet slechts een begaafd dichteres was, doch daarbij tevens de eigenaardigheid had, haar eigen verzen zelf te willen zetten en drukken"*.⁸⁶

De beschrijving die de Telegraaf in 1902 van de keizerin gaf, was misschien wel de beste samenvatting van haar leven en het beeld er voor en na haar dood van haar ontstond. Een tragische keizerin, die een groot deel van haar leven geleden heeft. Ze was een mysterie dat door het ongeluk achtervolgd werd. De Telegraaf drukte dit beeld uit met bewoordingen als *"Een Keizerin, Dat was Elisabeth van Oostenrijk, wier leven misschien nog tragischer was dan haar dood"*, *"Een keizerin... Hoe weinig geeft dit woord de idee weer van deze vrouw, die van Beierse prinses keizerin werd, alleen om te lijden"*, *"zij was van geen enkelen tijd, bovenal niet van den onzen; men zou tot de tijd der legenden moeten teruggaan om haar gelijke te vinden"* en *"Een mysterie, een raadsel, door het ongeluk achtervolgd"*.⁸⁷ Het was een van de eerste keren dat de keizerin een legende genoemd werd en dat haar leven als een mysterie beschreven werd.

In de Nederlandse pers werd rondom Elisabeth vooral het beeld van de droevige, dwalende en ongelukkige keizerin geschetst. Er werd echter in veel mindere mate aandacht besteed aan andere, wereldberoemde imago's van de keizerin. Zij scheen een van de beste paardrijdsters van haar tijd te zijn.⁸⁸ Dit werd slechts enkele malen in de Nederlandse kranten vermeld.⁸⁹ Verder was ze wereldberoemd om haar schoonheid. Ze stond bekend als een van de mooiste vrouwen ter wereld. In 1881 werd dit voor het eerst in de Nederlandse pers vermeld.⁹⁰ Dit was vrij laat, aangezien de keizerin dit imago al in de jaren 1860 had opgebouwd.⁹¹ Ludwig Merkle omschreef deze reputatie: *"In the 1860s and 1870s Elisabeth was regarded as the most beautiful woman in the world"*.⁹² In de Nederlandse pers werd de Oostenrijkse keizerin slechts enkele keren 'de mooie keizerin' of 'de schone vrouw' genoemd.⁹³ In de jaren 1930 kwam dit beeld wat vaker naar voren toen in de Nederlandse pers berichten verschenen over biografieën die over de Oostenrijkse keizerin werden uitgebracht. Aan de hand van die biografieën werd (gedeeltelijk) een nieuw beeld over de keizerin

⁸² Hamann, *The reluctant Empress*, 76.

⁸³ Corti, *Elisabeth*, 76-77.

⁸⁴ 'Buitenlands overzicht', *Algemeen Handelsblad* (31 maart 1906), 5.

⁸⁵ 'Het jaar 1898', *Algemeen Handelsblad* (3 januari 1899), 5.

⁸⁶ 'Doorluchtige typographen', *Algemeen Handelsblad* (22 juli 1901), 2.

⁸⁷ 'Een Keizerin', *De Telegraaf* (14 juni 1902), 11.

⁸⁸ Ludwig Merkle, *Sissi, The tragic Empress* (Frankfurt, 1996), 65-71.

⁸⁹ 'Een keizerlijk jager', *De Tijd* (21 mei 1910), 14.

⁹⁰ 'Verscheidenheden', *De Tijd* (11 februari 1881), 1.

⁹¹ Hamann, *The reluctant Empress*, 126.

⁹² Merkle, *Sissi*, 46-54.

⁹³ 'Fernand Khnopff', *Nieuwe Rotterdamse Courant* (15 november 1921), 7.

gecreëerd. Elisabeth werd beschreven als een mooie, rusteloze en legendarische keizerin: *“Elisabeth... moge in de geschiedenis geen rol van betekenis gespeeld hebben, haar schoonheid en haar hartstocht voor schoonheid, haar rusteloosheid en haar eerlijke levenshouding geven haar een des te grotere plaats in de historische legende”*.⁹⁴ Pas in 1949 werd Elisabeth's status als de mooiste vrouw uit haar tijd ook door de Nederlandse pers beschreven: *“Elisabeth, deze zeldzame vrouw, de schoonste en betoverendste van haar tijd”*.⁹⁵ Ondanks deze reputatie trok de keizerin zich steeds vaker terug uit de publiciteit, en groeide haar obsessie met haar uiterlijk. De legende van haar schoonheid was een last geworden. Steeds vaker verborg ze zich voor het publiek. Dit werd al snel opgepikt door de Nederlandse kranten: haar kuur in Wiesenbaden brak ze voortijdig af wegens de nieuwsgierigheid van andere bezoekers.⁹⁶ Ook werd er in dit artikel voor het eerst een beeld geschetst van een melancholieke keizerin.

In Nederland begon de beeldvorming rondom 'Sisi' pas laat. Voor haar dood werd er al voorzichtig een beeld gecreëerd van de treurende en dwalende keizerin, na haar dood werd dit versterkt. Verschillende historici hebben laten zien dat Sisi's legende in Oostenrijk-Hongarije en in verschillende andere landen al ver voor haar dood was ontstaan. Volgens Hamann had Elisabeth een legendarische schoonheid⁹⁷ waardoor ze, vooral in de jaren 1860, een wereldwijde beroemdheid was.⁹⁸ In de Nederlandse kranten werd dit echter pas laat vermeld. De beeldvorming rondom keizerin Elisabeth bestond in Nederlandse grotendeels uit haar imago als de afwezige en treurende keizerin. Er werd vaak gerefereerd aan haar vele reizen en aan haar verdriet om de dood van haar zoon.

Net als in veel landen werd ook in Nederland veel aandacht besteed aan de vraag hoe kroonprins Rudolf om het leven was gekomen. Was het moord of toch zelfmoord? De vele geruchten die in Europa de ronde deden, werden ook in de Nederlandse pers vermeld. Toen steeds meer kranten accepteerden dat het zelfmoord was, werd er veel gediscussieerd over de motieven voor deze tragedie. Toch bleven ook kranten een andere doodsoorzaak aanhangen. Toen zesenzestig jaar na het drama het politiedossier over Mayerling gevonden werd, dacht men het geheim eindelijk ontrafeld te hebben.

De Nederlandse kranten laten op sommige punten een ander beeld zien dan de verschillende biografieën die over zowel Rudolf als Elisabeth verschenen zijn. Waar de meeste historici er in de eerste decennia van de 20^e eeuw vanuit gingen dat de kroonprins daadwerkelijk zelfmoord gepleegd heeft, duurde het in de Nederlandse pers tot 1955 totdat de kranten het hier over eens werden. Wat Hamann over keizerin Elisabeth beschrijft in haar biografie, komt niet volledig overeen met wat er in de kranten gemeld werd. Zij beschrijft dat het verdriet onder de Weense bevolking om de dood van de keizerin niet zo groot was, terwijl de kranten vermelden dat dit juist wel het geval was.

⁹⁴ 'Een zeldzame vrouw', *De Telegraaf* (11 december 1935), 18.

⁹⁵ 'Nog onbekende brieven van Frans Joseph gepubliceerd', *De Tijd* (24 december 1949), 4.

⁹⁶ 'De keizerin van Oostenrijk te Heidelberg', *De Tijd* (5 mei 1884), 5.

⁹⁷ Hamann, *The reluctant Empress*, 130-131.

⁹⁸ Ibidem, 126.

In hoeverre speelde de achtergrond van de kranten een rol? Waren ze objectief?

De Nederlandse kranten probeerden in hun berichtgeving over de Oostenrijkse Habsburgers objectief te zijn. Toch blijkt dat de achtergrond van de krant in sommige gevallen naar voren kwam in de gepubliceerde artikelen. Daarnaast was het voor journalisten soms lastig om hun mening niet te laten merken.

De eerste berichten over keizer Frans Jozef en keizerin Elisabeth waren voornamelijk telegrammen die de kranten uit Wenen ontvingen. Een voorbeeld hiervan is de berichtgeving rondom de verlovings van keizer Frans Jozef en Elisabeth: *“Gisteren ochtend heeft te Ischl de verloving plaats gehad van de Keizer van Oostenrijk met de tweede dochter van de Hertog Maximiliaan van Beieren, Prinses Elisabeth”*.⁹⁹ Deze berichten bevatten veelal korte, feitelijke informatie waarbij geen mening gegeven wordt. Wat verder opvalt, is dat het bericht in dit geval pas enkele dagen na de gebeurtenis gepubliceerd werd. Toch bleef een mening niet altijd uit. Sommige berichten spraken op een lovende toon over de keizer of keizerin: *“de keizer heeft ... een maatregel genomen, die een nieuw bewijs opleert voor onvergelijkelijke goedertierenheid en zachtmoedigheid van de algemeen beminde monarch”*.¹⁰⁰ Hier werd enkel geschreven over de goedheid van de geliefde vorst. Dit kan de objectiviteit aantasten.

Aan het eind van 1866 verscheen het eerste uitgebreide bericht over keizer Frans Jozef waarin de mening van de krant duidelijk werd. De Tijd berichtte over de keizer die (tevergeefs) alles probeert om de belangen van zijn volkeren te behartigen, ondanks het verlies dat zijn voorgangers de monarchie hadden aangebracht: *“Geen der Europese vorsten neemt het welzijn en de belangen zijner onderdanen zo ernstig ter harte als Frans Jozef, maar het blijft de vraag of dit hem en zijn volken nog baten kan. Zijn voorgangers hebben Oostenrijk onder het zedelijk, staatkundig en godsdienstig opzicht zo diep bedorven, dat, ... elke poging meer kans heeft om te mislukken”* en *“de Oostenrijkers zijn hun Keizer niet waard”*.¹⁰¹ Dit bericht werd geplaatst door de katholieke en conservatieve krant De Tijd. Conservatieve kranten waren het niet eens met het liberalisme, dat in veel landen veel aanhang had. Zij steunden juist een klerikale en conservatieve vorst als Frans Jozef, en keurden zijn liberale voorgangers. In 1881 schreef dezelfde krant in een bericht naar aanleiding van de ontmoeting tussen de Oostenrijkse keizer en de Italiaanse koning: *“constituties hebben koningen gedood”*.¹⁰² Ook hier nam de krant stelling tegen het liberalisme.

Ook bij het Algemeen Handelsblad speelde de achtergrond van de krant soms een rol. Deze liberale krant schreef in 1880 over de verloving van de Oostenrijkse kroonprins Rudolf met de Belgische prinses Stephanie dat de kranten zich positief uitten over het progressieve en constitutionele België: *“alle dagbladen zich met ingenomenheid uitlaten over België, zijn vrijzinnige instellingen, en over koning Leopold, als constitutioneel vorst bij uitnemendheid”*.¹⁰³ Hoewel de krant niet zelf uitdrukkelijk een mening gaf, komt het liberale karakter van de krant in dit bericht wel naar voren. Een conservatieve katholieke krant als De Tijd zal niet snel schrijven dat vrijzinnigheid en constitutionaliteit in alle kranten geprezen wordt.

Wat opvalt, is dat dagblad De Tijd niets vermeldt over het drama van Mayerling. In de maanden na de dood van kroonprins Rudolf verscheen in deze krant niets wat betrekking had op de Habsburgers.

⁹⁹ ‘Per Telegraaf’, *Algemeen Handelsblad* (22 augustus 1853), 6.

¹⁰⁰ ‘Duitsland’, *Nederlandse Staatscourant* (27 april 1854), 3.

¹⁰¹ ‘Amsterdam, 11 december’, *De Tijd* (12 december 1866), 1.

¹⁰² ‘De koning van Italië te Wenen’, *De Tijd* (3 november 1881), 1.

¹⁰³ ‘Verspreide buitenlandse berichten’, *Algemeen Handelsblad* (11 maart 1880), 6.

Het enige bericht dat met de tragedie te maken had, kwam uit het najaar van dat jaar en meldde dat jachtslot Mayerling veranderd zou worden in een klooster. Ook in dit bericht werd geen melding gemaakt van de omstandigheden waaronder de kroonprins was overleden. Er werd enkel vermeld dat de kroonprins hier aan zijn 'rampzalige einde' was gekomen.¹⁰⁴

Bij sommige gebeurtenissen was het voor de auteurs van de nieuwsberichten moeilijk om hun lof of afkeer van een gebeurtenis niet door te laten schemeren in de artikelen. Dit was het geval bij de moordaanslag op keizerin Elisabeth. Sommige kranten, waaronder De Standaard, drukten duidelijk hun afkeer van de moord uit: *"Op vreselijke wijze heeft weer een anarchist van de daad zich doen spreken"*.¹⁰⁵ Zowel de moord als het anarchisme werden afgekeurd. Ook het Algemeen Handelsblad noemde de moord een laffe en gruwelijke daad: *"Want de lage, laffe daad is een dier anarchistische gruwelen, die sedert enige jaren de wereld met afgrijzen vervullen, en waarvan de beweegredenen elk weldenkend mens ontgaan"*.¹⁰⁶ De Tijd publiceerde naar aanleiding van de moord op de keizerin nog enkele andere berichten, voornamelijk over herinneringsmissen voor de gestorven keizerin en de reactie van de Paus op de moordaanslag.¹⁰⁷

Er waren ook andere momenten waarop de kranten hun meningen niet verborgen hielden. Lof voor de Oostenrijkse dynastie werd geuit door De Tijd: *"Nooit wellicht is er eleganter paar gezien, dan de Keizer, sportman in de allerbeste betekenis des woords, dravende naast de Keizerin, die algemeen erkend wed als een der beste amazones van geheel Europa"*.¹⁰⁸ Ook gaven de kranten uiting aan hun medelijden en waardering voor de keizer: *"Een ontzettend lot is wel de oude Oostenrijkse keizer beschoren. Zijn uitroep, toen hij het bericht van de moord ontving: 'Mij blijft ook niets bespaard' is zo te begrijpen, zo gruwelijk waar"*¹⁰⁹ en *"De ten getale van honderdduizenden saamgestroomde bevolking gaf aan de plechtigheid niet slechts een karakter, dat met de grootheid en betekenis van de ontslapen monarch in overeenstemming was, maar was tevens een symbool van de waardering en dankbaarheid jegens de ontslapen monarch"*.¹¹⁰

Rondom het drama van Mayerling bleven de kranten meestal objectief. In de meeste gevallen beschreven zij enkel de geruchten die in Europa de ronde deden, zonder zelf mee te doen aan speculaties. Enkele keren gebeurde het echter dat een krant zelf een keuze maakte in doodsoorzaak: *"In 1880 ging kroonprins Rudolf te gronde, hetzij door moord, of door zelfmoord; het is tot nu toe nog niet absoluut uitgemaakt, maar het eerste is het meest waarschijnlijk"*.¹¹¹ Behalve dat het Vaderland hier zelf speculeerde over de doodsoorzaak van kroonprins Rudolf verschaftte de krant ook verkeerde informatie.

Hoewel de kranten op sommige momenten de achtergrond van de krant of hun mening lieten meespelen in de berichtgeving, waren ze in de meeste gevallen objectief. De berichten die in verschillende kranten gepubliceerd werden, kwamen in de meeste gevallen wat betreft onderwerp en toon overeen.

¹⁰⁴ 'Algemeen overzicht', *De Tijd* (1 oktober 1889), 1.

¹⁰⁵ 'Een ontzettende gebeurtenis', *De Standaard* (13 september 1898), 1.

¹⁰⁶ 'Buitenlands Overzicht', *Algemeen Handelsblad* (13 september 1898), 1.

¹⁰⁷ 'Uitvaart van Keizerin Elisabeth', *De Tijd* (22 september 1898), 1.

¹⁰⁸ 'Een keizerlijk jager', *De Tijd* (21 mei 1910), 14.

¹⁰⁹ 'Aartshertog Franz Ferdinand', *Algemeen Handelsblad* (29 juni 1914), 5.

¹¹⁰ 'Oostenrijk-Hongarije', *Algemeen handelsblad* (1 december 1916), 1.

¹¹¹ 'De drie laatste keizers', *Het Vaderland* (13 oktober 1927), 10.

Conclusie

“In deze scriptie wordt bestudeerd hoe vaak en op welke manieren de Nederlandse pers berichtte over het wel en wee van de Habsburgers aan het eind van de 19^e eeuw en de eerste helft van de 20^e eeuw”.

Tussen 1853 en 1955 verscheen een groot aantal berichten over de Oostenrijkse Habsburgers in de Nederlandse kranten. Waar dit aanvankelijk nog enkel korte en feitelijke telegrammen waren, bevatten de krantenartikelen na 1889 steeds vaker uitgebreidere karakterschetsen van de leden uit de keizerlijke dynastie. In de berichtgeving over het keizerlijk huis van Oostenrijk-Hongarije zijn verschillende thema's te ontdekken. Er werd onder andere geschreven over het noodlot dat de keizerlijke familie, en met name keizer Frans Jozef trof. Een sterk gevoel van medelijden voor Frans Jozef, dat in Wenen bestond, kwam ook tot uiting in de Nederlandse pers. De val van het Habsburgse Rijk werd al vroeg voorzien. Nadat er een einde was gekomen aan de Oostenrijkse monarchie werden steeds vaker uitingen van herinnering aan de keizer of keizerin behandeld, zoals standbeelden of films. Verder werd er nog met enige regelmaat met nostalgie teruggekeken naar 'de goede, oude tijd' onder Frans Jozef, waarbij ook gekeken werd of een restauratie van de Habsburgse macht mogelijk was. Doordat er tijdens Frans Jozefs keizerschap verschillende keren van troonopvolger gewisseld werd, stonden er in de kranten ook regelmatig berichten waarin de nieuwe troonopvolger besproken werd. Hierbij werden verschillende ideologische stromingen binnen de familie merkbaar, zoals het liberalisme van kroonprins Rudolf en het klerikalisme van Frans Ferdinand. Verreweg de meest besproken onderwerpen rondom de Oostenrijkse Habsburgers zijn de twee mysteries die het keizerlijk hof in de tweede helft van de 19^e eeuw achtervolgden: de ongelukkige keizerin, die zich niet als keizerin gedroeg, en de geheimen rondom het drama van Mayerling.

De Nederlandse berichtgeving rondom het drama van Mayerling gaf de algemene stemming, die op dat moment in Oostenrijk heerste, weer. De eerste dagen, zelfs na een officiële verklaring, waren er in Wenen veel onbeantwoorde vragen en geruchten over de ware toedracht van de dood van de kroonprins. In tegenstelling tot onderzoekers bleven er onder het volk nog lange tijd veel verschillende verhalen van het drama bestaan, en werd de zelfmoord slechts geleidelijk geaccepteerd. Tot de ontdekking van het politiedossier over het drama in 1955 bleven verschillende speculaties bestaan, maar de berichtgeving hierover in de kranten was aanzienlijk gedaald.

Ook over keizerin Elisabeth raakte men niet uitgepraat. De Nederlandse berichtgeving over haar kwam niet op alle punten overeen met wat er internationaal over haar gepubliceerd werd. In Nederland ontstond rondom haar voornamelijk het beeld van de zieke en ongelukkige keizerin. Over haar ziekte werden in de Nederlandse pers voornamelijk korte telegrammen geplaatst. Er zijn echter geen aanwijzingen dat er in Nederland dezelfde ongerustheid bestond als in andere landen. Ook werd er niet ingegaan op het scepticisme wat rondom haar ziekte in Wenen bestond. Ook over haar wereldberoemde imago de mooiste vrouw van de wereld te zijn werd in de Nederlandse kranten nauwelijks gesproken. Aan de andere kant beschreven de kranten in Nederland wel de grote schok en rouw die er heerste in de monarchie, terwijl dit verdriet volgens Hamann meeviel.

De berichtgeving over de keizerlijke dynastie bleef aanvankelijk beperkt tot belangrijke gebeurtenissen in het leven van de keizer en keizerin. De hoeveelheid berichten nam geleidelijk toe, zeker naarmate de gebeurtenissen grootser van aard werden, als de zelfmoord van kroonprins Rudolf en de moord op keizerin Elisabeth. Berichten werden vaker verspreid door de jaren heen, en werden niet meer enkel geschreven naar aanleiding van een bepaalde gebeurtenis.

Hoewel kranten er niet altijd aan ontkwamen hun achtergrond of mening te uiten, probeerden ze zo objectief mogelijk hun krantenartikelen over de 19^e eeuwse Habsburgers te brengen.

Literatuur

Binion, Rudolph, 'From Mayerling to Sarajevo', *Journal of Modern History* 47 (1975), 280-316.

Borgese, G.A., *Die Tragödie von Mayerling* (Heidelberg, 1927).

Corti, Egon C.C., *Elisabeth, die seltsame Frau* (Salzburg, 1934).

Hamann, Brigitte, *Sissi* (Keulen, 1998).

Hamann, Brigitte, *The reluctant Empress* (New York, 1986).

Haslip, Joan, *Elisabeth von Österreich* (München, 1964).

Merkle, Ludwig, *Sissi, the tragic Empress* (Frankfurt, 1996).

Unterreiner, Katrin, Patric Aalders en Anne-Dirk Renting, *Sisi, sprookje en werkelijkheid* (Zutphen, 2015).